

การบรรยายในการประชุมวิชาการ "วิทยาศาสตร์ในสังคมและวัฒนธรรมไทย"
ห้อง 707 อาคารบรมราชกุมารี คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
วันที่ 17 กันยายน พ.ศ. 2547

วิทยาศาสตร์ในสังคมและ วัฒนธรรมไทย

ประสานกลมกลืน หรือขัดแย้งยุ่งเหยิง?

โสรัจจ์ หงศ์ลดารมภ์
hsoraj@chula.ac.th

มูลเหตุจูงใจ

- สภาพการขาดการติดต่อประสานงานระหว่าง วิทยาศาสตร์-เทคโนโลยีกับสังคม-วัฒนธรรม
- ผลกระทบในหลายๆด้านของความก้าวหน้าปัจจุบันของ วิทย-เทคโนโลยี
- ความจำเป็นในการตอบปัญหาที่ต้องอาศัยการร่วมมือ และมุมมองจากศาสตร์หลายสาขา

คำถามหลัก

- วิทยาศาสตร์กับเทคโนโลยีในบริบทของสังคมและวัฒนธรรมไทยเป็นอย่างไร มีลักษณะธรรมชาติอย่างไร?
- มิติต่างๆของความสัมพันธ์กันระหว่างวิทยาศาสตร์เทคโนโลยีกับสังคมวัฒนธรรมไทยนั้น มีอะไรบ้าง เราจะสร้างกรอบหรือแบบจำลอง เพื่ออธิบายมิติดังกล่าวนี้ได้อย่างไร?
- ทางออกทางจริยธรรมที่ถูกต้องเกี่ยวกับปัญหาที่เกิดจากความก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีควรจะเป็นอย่างไร?

- เป็นโครงการสามปี เริ่มตั้งแต่เดือนตุลาคม 2546
- ประกอบด้วยโครงการสี่โครงการ
 - “ทัศนคติเกี่ยวกับวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีในวรรณกรรมไทยร่วมสมัย” (โสรจัจ-พรวีภา)
 - “การโคลนมนุษย์และวิจัยเซลล์ต้นแบบ: ทัศนะของพุทธศาสนา” (สมภาร)
 - “มิติทางญาณวิทยาและจริยศาสตร์ของงานวิจัยวิทยาศาสตร์ และนัยของมิติเหล่านี้ในการกำหนดนโยบาย” (สิริเพ็ญและคณะ)
 - ความสัมพันธ์ระหว่างทักษะในการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศ การรับรู้ความสามารถในการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศของตนเอง และการรับรู้ตนเอง (ดวงกมล)

- การประชุมครั้งนี้เป็นการนำเสนอผลงานวิจัยในรอบหนึ่งปีแรก วัตถุประสงค์อีกประการหนึ่งก็คือ ต้องการสร้างผลกระทบเชิงนโยบายด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี รวมทั้งสร้างความแข็งแกร่งทางวิชาการสหสาขา
- นอกจากการนำเสนอโครงการในชุดทั้งสี่โครงการแล้ว ยังมีบทความอีกสองบท
- “วิกฤตการณ์ทางสังคมที่เกิดจากวิทยาศาสตร์-เทคโนโลยี: มุมมองจากทฤษฎีวิพากษ์” (ชัชชัย)
- “บทวิพากษ์เรื่ององค์รวม ในมุมมองของวิชาฟิสิกส์” (พิพัฒน์)

โสรจจ-พรวีภา

- การนำเสนอของพมกับพรวีภาเป็นการเสนอทัศนคติเกี่ยวกับวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีในนวนิยายไทยร่วมสมัย
- ตัวอย่างของพมได้แก่งานเรื่อง **อมตะ** ของวิมล ไทรนันทน์ ตัวอย่างของพรวีภาเป็นนวนิยายสืบเจ็ดเรื่อง
- **สมมติฐาน:** เราสามารถเข้าใจสังคมไทยและความคิดความเชื่อของคนไทย ตลอดจนแง่มุมหนึ่งของวัฒนธรรมไทยได้ จากการศึกษางานทางวรรณกรรม เช่นเดียวกับการที่นักประวัติศาสตร์ศึกษาความคิดของคนโบราณ จากงานเขียนในอดีต

- งานชิ้นนี้ช่วยให้เรามองเห็นการปรากฏตัวของ
วิทยาศาสตร์-เทคโนโลยีในมิติของศิลปะวัฒนธรรม
- วิทยาศาสตร์ไม่ใช่เรื่องของนักวิทยาศาสตร์เท่านั้น ความรู้
ทางวิทยาศาสตร์ก็ไม่ใช่อะไรที่จะแยกอยู่ต่างหากได้จาก
บริบท
- การเข้าใจการรับรู้ของประชาชนผ่านทางวรรณกรรม และ
การทำงานวรรณกรรมเสนอคำตอบหรือทางเลือกให้แก่สังคม

สมภาร

- งานวิจัยของ อ. สมภาร เป็นการศึกษาด้วยบทของพระพุทธศาสนาเถรวาท เพื่อหาคำตอบว่าในทรรศนะของพระพุทธศาสนามีการเสนอแนวคิดหรือคำตอบเกี่ยวกับปัญหาทางมโนทัศน์หรือทางจริยธรรมของการเกิดและการตายอย่างไร
- บทความของอาจารย์เต็มไปด้วยการอ้างพระบาลี ซึ่งอาจารย์ไม่ค่อยได้ทำเช่นนั้นมาก่อน (อาจเป็นเพราะว่าต้องการเห็นว่าทรรศนะที่อาจารย์นำเสนอ เป็นทรรศนะของพระพุทธศาสนาจริงๆ)

- ประเด็นที่น่าสนใจก็คือว่า อ. สมภารกำลังพยายามทำให้ตัวบทที่มาอายุมากกว่าสองพันปี มีความเกี่ยวข้องและความสำคัญต่อการพิจารณาไตร่ตรองประเด็นเกี่ยวกับวิทยาศาสตร์สมัยใหม่
- ดั้งนั้นงานของอาจารย์จึงเป็นการมองมิติความสัมพันธ์ระหว่างวิทยาศาสตร์กับวัฒนธรรมในอีกด้านหนึ่ง และช่วยให้คำตอบแก่งานวิจัยในส่วนที่เกี่ยวกับการอธิบายมิติความสัมพันธ์ และการเสนอทางออกในการตัดสินใจเชิงจริยะ

สิริเพ็ญและคณะ

- งานวิจัยของ อ. สิริเพ็ญเป็นการทำงานร่วมกันกับทีมผู้ช่วยวิจัยประกอบด้วยปิยฤดี ไชยพร พุฒวิทย์ บุนนาค วุฒิ เลิศสุข ประเสริฐ พรเทพ สหชัยรุ่งเรือง และเอกวิน ขุนบุญจันทร์
- ศึกษากรณีศึกษากรณี ได้แก่การโคลนสัตว์และมนุษย์ การวิจัยจีโนมมนุษย์ เทคโนโลยีนิวเคลียร์ ยา สารเคมี คอมพิวเตอร์ ยานพาหนะทางบก และเทคโนโลยีทางการทหาร
- จุดมุ่งหมายมีเพื่อหาแบบจำลองการนำงานวิจัยไปใช้ในสังคมไทยระดับนโยบาย และให้ข้อเสนอแนะทางนโยบาย

- ลักษณะทางการวิจัยเป็นการสำรวจเอกสาร ซึ่งส่วนมากจะอยู่ในสาขาปรัชญาเทคโนโลยี ตลอดจนข้อถกเถียงทางจรรยาศาสตร์เกี่ยวกับประเด็นเหล่านี้
- นอกจากนี้ก็มีการเสนอการวิพากษ์เทคโนโลยีเหล่านี้ รวมถึงการนำเทคโนโลยีเหล่านี้มาใช้ในสังคม
- ดังนั้น งานวิจัยของ อ. สิริเพ็ญและคณะจึงน่าจะช่วยให้เรามองเห็นความสัมพันธ์ระหว่างเทคโนโลยีกับสังคมไทยได้ดียิ่งขึ้น ผ่านการวิเคราะห์สถานการณ์ทางจรรยาศาสตร์ของเทคโนโลยีเหล่านี้ ในการศึกษาความสัมพันธ์ดังกล่าว การสำรวจนี้เป็นสิ่งจำเป็น เพื่อให้การพิจารณาทางเลือกสำหรับสังคมไทย เป็นไปได้อย่างรอบคอบ

ดวงกมล

- งานของ อ. ดวงกมลเป็นงานเดี่ยวในชุดโครงการที่‘ไม่’ได้มาจากภาควิชาปรัชญา ดังนั้นแนวทางการศึกษาจึงต่างออกไปเล็กน้อย โดยงานของอาจารย์เป็นการวิจัยทางสังคมศาสตร์ และเป็นเชิงปริมาณ คู่กับเชิงคุณภาพ ในขณะที่งานของสามโครงการแรกเป็นการวิจัยทางมนุษยศาสตร์
- งานนี้ศึกษาหาปัจจัยที่ส่งผลต่อ ‘การรับรู้ความสามารถของตนเอง’ (self-efficacy) (รสด.) กับทักษะการใช้คอมพิวเตอร์ รวมทั้งความสัมพันธ์ระหว่าง รสด. ด้านการใช้คอมพิวเตอร์กับ รสด. ด้านอื่น
- ประโยชน์คือทำให้การวางนโยบายเกี่ยวกับการแก้ปัญหาการใช้คอมพิวเตอร์ในสังคม (e.g. digital divide) เป็นไปได้ อย่างมีหลักการและถูกต้องมากขึ้น

- ในการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างวิทยาศาสตร์-เทคโนโลยีกับสังคม-วัฒนธรรม การพูดถึงเทคโนโลยีสารสนเทศมีความสำคัญอย่างยิ่ง เนื่องจากตัวเทคโนโลยีเองมี problematic หรือสภาวะปัญหาของตัวเอง นอกจากนี้เทคโนโลยีสารสนเทศยังเป็นเครื่องมือสำคัญในปัจจุบันในการเผยแพร่ความรู้หรือข้อมูลข่าวสาร ดังนั้นจึงทำให้เป็นกุญแจในการสร้างความประสานกลมกลืนระหว่างสองส่วนนี้

พิพัฒนา

- บทความของคุณพิพัฒนาเป็นหนึ่งในสองบทความจากสมาชิกของชุดโครงการที่ไม่ได้มีโครงการวิจัยอย่างเป็นทางการ มีเนื้อหาถกเถียงกับ Fritjof Capra เรื่องที่ว่าฟิสิกส์เป็นองค์รวมหรือไม่อย่างไร
- แต่อย่างไรก็ตาม เนื้อหาของบทความก็เกี่ยวข้องกับงานวิจัยตรงที่เป็นการสานต่อการอภิปรายเกี่ยวกับองค์รวมในสังคมไทย โดยคุณพิพัฒนาเสนอว่า ความเข้าใจเรื่องนี้ยังคลาดเคลื่อน โดยเฉพาะในการเห็นว่าพุทธศาสนาเป็นเรื่องขององค์รวม

ชี้ชี้ชี้

- บทความฉบับสุดท้ายเป็นของชี้ชี้ชี้ คุ่มทวีพร เป็นการวิพากษ์สถานะของวิทย์-เทคโนโลยีโดยตรง จากมุมมองของทฤษฎีวิพากษ์ (Critical Theory) ซึ่งเป็นทฤษฎีทางสังคมศาสตร์และปรัชญาที่มองความเป็นไปในสังคมลึกกว่าที่ปรากฏอยู่ที่พื้นผิว โดยมองลงไปถึงความสัมพันธ์เชิงอำนาจในรูปแบบต่างๆ ที่แฝงตัวอยู่ในปรากฏการณ์ทางสังคม